

ქართული ხანმეტი ლექციონარის ერთი ფურცელი პარიზში

მრავალი ძვირფასი ხელნაწერი, რომლებიც მე-19 ს. განმავლობაში დაიკარგა სინას მთის წმ. ეკატერინეს მონასტრიდან, ახლა ფრაგმენტებად გაბნეულია ევროპისა და ამერიკის სხვადასხვა კოლექციაში¹. უეჭველია, ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანია ხანმეტი ლექციონარი (VII ს. დასაწყისი), რომელიც ქართულ ხელნაწერთა შორის ყველაზე უძველესია, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში ცნობილ პალიმფსესტებს².

1883 წელს ეს ხელნაწერი ცაგარელმა ნახა სინას მთაზე³. მისი აზრით, მაშინ იგი 28 ფურცლისაგან შედგებოდა. 1929 წელს პროფ. ა. შანიძემ იგი გააიგივა გრაცის ქართულ ხელნაწერთან (შემოკლებით G), რომელიც მხოლოდ 27 ფურცელს შეიცავდა. პროფ. ჟ. გარიტმა ნახა უკანასკნელი ფურცელი, რომელიც შეიცავს ანდერძს - მინგანა ქართული 7 (შემოკლებით M)⁴. ამავე დროს, G-ს ტექსტი იწყება მათეს 28 თავის ცოტა უფრო ქვემოთ, ვინემ ეს მითითებულია ა. ცაგარელთან (მუხლი 7b, ნაცვლად 4b-სი). ეს შეუსაბამობა შენიშნა მ. თარხნიშვილმა⁵ და ფურცლების სათვალავში დაშვებულ შეცდომას მიაწერა. მას რომ სწორად შეეფასებინა ეს ფაქტი, ერთი ფურცელი კიდევ საძებარი იქნებოდა.

ე. თაყაიშვილის კატალოგის გამოქვეყნების შემდეგ (1933 წ.) პარიზის ნაციონალური ბიბლიოთეკის ქართული ხელნაწერების ფონდი გამდიდრდა მხოლოდ ერთი ხელნაწერით - № 30⁶. ეს არის ხელოვნური კრებული, რომელიც

¹ Cl. A. De Halleux, Un nouveau fragment du sinaïtique de Martyrius-Sahdona: Le Museon 73 (1960), გვ. 33-38 (Strasbourg, Leningrad, Milan); G. Garitte, Les feuillets géorgiens de la collection Mingana à Selly Oak (Birmingham), ibid. გვ. 239-259 (Birmingham, Sinaï, Princeton, Göttingen, Graz); id., Homelie d' Ephrem sur la mort et le diable, ibid., 82 (1969), გვ. 123-129 (Strasbourg, Leningrad, Birmingham).

² H. Schuchardt, Mittheilungen aus georgischen Handschriften, თბილისის უნივერსიტეტის მოამბე, 8 (1928), გვ. 366-368 (შეადარე ახალი აღთქმის გამოცემა, ტფილისი, 1879. მისი ტექსტი იწყება მათე, 28, 7b); J. Molitor, Monumenta iberica antiquiora (CSCO, 166, Subsidia 10). Louven, 1956, (გვ. VIII, № IX-XI-ცნობა აკ. შანიძის გამოცემაზე. ქართული ტექსტი ლათინური თარგმანით-გვ. 13-39. ა. შანიძის ფოტოტიპირი გამოცემის შესახებ თავაზიანად მოწოდებული ცნობებისათვის მადლობას ვუხდით აბატ ს. მერსიეს).

³ А. Цагарели, каталог грузинских рукописей Синайского монастыря, Православный Палеостинский Сборник, т. IV, санскт.-петербург, 1888, ხელნაწერი 9, გვ. 199-200.

⁴ G. Garitte, Les feuillets... (იხ. სქოლიო 1), გვ. 254-257.

⁵ M. Tarchnisvili, zwei georgische Lektionarfragmente aus dem 5. und 8. Jahrhundert, Le Museon, 73 (1960), გვ. 264

⁶ ხელნაწერი 29-ს ძირითადი ნაწილია აღწერილობანი, შედგენილი ბროსესა და ლანგლუას მიერ.

შედგება ცალკე ერთი ფურცლისაგან და ორი ფურცლისაგან წყვილად. ეს უკანასკნელი ფრაგმენტი ცალკე შესწავლის საგანია. პირველი ფურცელი (თავდაყირაა აკინძული) ეტრატისაა. მისი ზომა 189 X 150 მმ; ნაწერის ზომა - 165-106 მმ (ერთ სვეტად); დამწერლობა – არქაული მსხვილი უნციალი (ასომთავრული). გვერდი შეიცავს 10 სტრიქონს, ასოების სიმაღლე – 7 მმ. პირველი სტრიქონი დღევანდელი ვერსოსი (ძველი რექტო) ძალიან დაზიანებულია. ზოგიერთი ასო მოგვიანებით გაუცხოველებიათ შავი მელნით. ტექსტი შეიცავს მათეს 28-ე თავის 4-7 მუხლებს. ტექსტი ხანმეტია. ფურცლის ვერსოზე 4 ხ-ანი ან დაუფარავთ ან ამოუფხეკიათ. მიუხედავად ამისა, ასოთა დარჩენილი მონახაზები ორჭოფობის საბაზს არ იძლევა (იხ. ფოტო 1v, შესრულებული ულტრაიისფერი სხივებით). რექტოზე მხოლოდ ერთი ხ-ანია, რომელიც არ არის ნაწვალეები გამსწორებლის (თუ გამსწორებლების) მიერ.

ამ ფურცლის დახასიათება ემთხვევა ხანმეტი ლექციონარის, როგორც ზომების - G 188 X 161 მმ (ზედაპირის ზომა მერყეობს 165 X 106 და 175 X 130 მმ შორის), M 185 X 122 მმ, – ისე დამწერლობისა და განლაგების თვალსაზრისით. ძირითადი ტექსტი მთავრდება მუხლის შუაში, ზუსტად იქ, სადაც იწყება G-ს პირველი ფურცელი. მეტიც, ცაგარელის მოტანილი ლექციონარის დასაწყისი, იმ სახით როგორითაც ის მას სინაზე უნახავს⁷, სავსებით ხვდება პარიზის ფურცლის თავდაპირველ რექტოს (დღევანდელი ვერსოს) დასაწყისს.

ეჭვს არ იწვევს, რომ პარიზის № 30 ქართული ხელნაწერის (შემოკლებით P) 1 ფურცელი ეკუთვნის ხანმეტ ლექციონარს, რომელიც ამჟამად დაცულია გრაცში, იგი უშუალოდ წინ უსწრებდა G-ს პირველ ფურცელს.

როგორ მოხვდა ეს ფურცელი პარიზში? ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა არაა იოლი⁸. არავითარი მითითება წარმომავლობის შესახებ არ არის კატალოგში. მინდვრის გასწვრივ ფანქრით გაკეთებული შენიშვნა (ორი სიტყვა, რომელიც ვერ იკითხება), აღნიშნული № 11-ით, სავარაუდოა, ეკუთვნის გამყიდველს. მსგავსი რა არ არის არც G-ში და არც M-ში.

G შეიძინეს ვენაში 1895 წლამდე, M-ისა და P-სგან განცალკევებით. M 1937

⁷ პროფ. ჟ. გარიტმა დიდი თავაზიანობა გამოიჩინა და გამოგვივზავნა ცაგარელის მიერ მოტანილი ტექსტის გადმონაწერი. ვსარგებლობ შემთხვევით, რათა მას გულწრფელი მადლობა გადავუხადო.

⁸ ბირმინგემის, გრაცის, პარიზის თავაზიან მცველებს მადლობას მოვახსენებთ იმისთვის, რომ გადმოგვცეს ცნობები, რომელნიც მათ განკარგულებაში იყო ამ საკითხთან დაკავშირებით.

წელს იყიდა მინგანამ ვინმე შერლინგისაგან, რომლის პიროვნება ჩვენთვის უცნობია. P უნდა იყოს შეძენილი 1933 წლის შემდეგ. სინას მრავალი ხელნაწერისა თუ ფრაგმენტის ავბედითი თავგადასავალი ნაწილობრივ ჯერ კიდევ მოცულია საიდუმლოებით. აი P-ს ტექსტი ლათინური თარგმანითურთ⁹. ნაბეჭდს შენარჩუნებული აქვს ორიგინალის განლაგება.

ვერსო

[ნელეებისა] [გ] მ[ი]სისა

შემრწოვნდეს. მც

ველნი. იგი. და ხიქმნ

ნეს. ვ(ითარც)ა მკოვდარნი:

⁹ ქართულში ლათინური თარგმანი გამოტოვებულია (მთ.).

ТѢМЪ ПОСЛА
МЪ ГЛАГОЛѢ
БЦѢ ТѢСЛАГОСЛА
ТѢ ОУДО СЕГЛО
ЖЕ СЕ СЕ ОУДО СЕ
ОУДО СЕ СЕ ОУДО СЕ
ТѢМЪ СЕ СЕ ТѢ
ЖЕ СЕ СЕ СЕ СЕ
ЖЕ СЕ СЕ СЕ СЕ

מִן הַיָּם וְהַיָּבֵשׁ וְהַיָּם
וְהַיָּבֵשׁ וְהַיָּם וְהַיָּבֵשׁ
וְהַיָּם וְהַיָּבֵשׁ וְהַיָּם
וְהַיָּבֵשׁ וְהַיָּם וְהַיָּבֵשׁ
וְהַיָּם וְהַיָּבֵשׁ וְהַיָּם
וְהַיָּבֵשׁ וְהַיָּם וְהַיָּבֵשׁ
וְהַיָּם וְהַיָּבֵשׁ וְהַיָּם
וְהַיָּבֵשׁ וְהַיָּם וְהַיָּבֵשׁ

#175

- 5 მიხოვგო. ანგელოზ
მან მან. და ხრქოჯა
დედათა მათ: ნოჯ
გეშინინ. თქ(ოჯ)ნ. ვიცი
რ(ამეთოჯ). ი(ესო)ჯს. ჯოჯარსცოჯ
10 მოჯლსა ხეძიებთ

2-3 ზოგიერთი ასო გაცხოველებულია, 7-8 ნოჯ გეშინინ გაცხოველებულია, 9 ცოჯ it. 10 ეძიებთ it. 3, 5, 10 ხ დაფარულია; 6 ხ ამოფხეკილია.

- რეკტო
არ[ა] არს აქა ა(რამე)დ
აღდგა ვ(ითარც)ა თქოჯა:
მოვედით. [და შ. ხ..]
[დ]და იხილეთ. ადგი
5 ლი. სადა. დადვეს
იგი: და ადრე წარ
ვედით. და ხოჯთ.
ხარით. მოწაფეთა
მისთა. ვ(ითარმე)დ აღდგა
და აჰა. წინაგიძღვს

3-4 ამოფხეკილია. 7 ხ დაუზიანებელია. 10 ღვს ხაზქვეშაა.

ტექსტის თვალსაზრისით, როგორც G-ში, მნიშვნელოვანია კავშირი ტბეთის ხელნაწერთან, წინააღმდეგ ადიშის ხელნაწერისა.

ამგვარად, ლექციონარი აღდგენილია ისე, როგორც იყო 1883 წელს, თუმცა მაშინაც არ იყო იგი წარმოდგენილი სრულყოფილი სახით. იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ ბედნიერი აღმოჩენა დაგვიბრუნებს იმასაც, რაც ლექციონარს აკლია.

ქართული თარგმანი დაიბეჭდა ავტორის ნებართვით.

(წარმოადგინა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტმა)